

Vásárhelyi István

VÁSÁRHELYI ISTVÁN ÉLETE, MUNKÁSSÁGA

Talán sokunknak ismerős, legalább is Fekete Istvánt olvasók körében az "öreg haltud" neve, aki a Lutra című művében a pisztránglelep vezetője. Fekete István ebben a művében, állított emléket a lillafüredi pisztránglelep tudós vezetőjének Vásárhelyi Istvánnak. Vásárhelyi István Jászberényben született, 1889. május 29.-én. Édesapja felekezeti tanító volt, aki igen fiatalon, meghalt. Édesanyja hét gyerekkel maradt minden támasz és segítség nélkül. Vásárhelyi István édesapjától elsajátított egyedüli tudományával, a preparálással, 1906-ban Budapesten kezd dolgozni. "Itt ért az a soha nem remélt boldogság, hogy az akkor már bálványozott nagy tudóssunkkal, Herman Ottóval megismerkedhettem, és mint egész fiatalember kétszer kezét is szoríthattam vele." - írja életrajzában. Herman Ottó ösztönzésére kezdi el az állatok életét tanulmányozni, megfigyelésükkel foglalkozni. 1907-ben a jászberényi földműves iskola ösztöndíjas helyére veszik fel, ahova azért ment, mert a természetet mindennél jobban szerette. Két évvel később, 1908-ban leérettségizik. Majd egy uradalmi gazdaságban helyezkedik el, ahol a munka után tanulva és gyűjtögetve, feletteseitől és kollégáitól ezért legtöbbször lenézve, megvetve és kigúnyolva, folytatja az állatok megfigyelését. Egy pisztránglelepről olvasott könyv hatására 1912-ben, Erdélybe megy egy pisztránglelepre. A gazdaság pisztrángos patakjait rendbe hozta és közben gyűjtögetett. Egy csonttani és tojás gyűjteményt állított össze. 1914-16 között katonaság, háború, ahonnan sebesülés miatt rokkantként szerel le. A háború alatt erdélyi könyvtára és gyűjteménye teljesen elpusztul. 1924-ben az Alföldre, Pusztapóra kerül. Itt kezdődik tudományos munkásságának kibontakozása, és legtermékenyebb szakasza. Anyagot gyűjt az Alföldön, Dunántúlon, Erdélyben és a Felvidéken. Munkásságára, az akkori állattani tudományos élet egyik legjelentősebb képviselője, Éhik Gyula figyel fel, és 1927. április 1-én a Magyar Királyi Természettudományi Társulat Állattani Szakosztályának ülésén bemutatja Vásárhelyi István "Adatok a földikutyta (Spalax hungaricus hungaricus Nhr.) életmódjának ismeretéhez" című dolgozatát. "... az alábbi, igen tartalmas dolgozat bizonyítja, hogy Vásárhelyi, bár nem képzett zoológus, de igen tehetséges megfigyelő" mondja Éhik. Ez a látszatra jóindulatú bevezetés Vásárhelyi későbbi sorsára vet árnyékot. Így az egyik legkiemelkedőbb magyar zoológust egész életében nem volt hajlandó befogadni a "hivatásosok" tábora. Minden megpróbáltatáson felülkerekedő akarásával és tehetségével élete legnagyobb részében egyedül maradt. 1927-ben Felsőmérára, majd 1929-ben a Miskolci Erdőgazgatósághoz kerül, ahol folytatja kutatásait. 1932-ben felépítik a Garadna-völgyi halkeltetőt, ahol 1933-tól dolgozik. Közben folytatja megfigyeléseit, kutatásait, a Hernád-völgyén, a Bükkben és a Zemplénben, valamint pisztránglelepszítés terén. Közben nagyon sokat publikál, míg 1936-ban erdészeti főnökei el nem tiltják az írástól. "A nyest és a nyuszt párzása és irodalma" című cikke kapcsán szakmai pártfogójával is végzetes vitába kerül. E két dolog következménye, hogy hosszú ideig csak álnéven publikálhat. Írásai Berényi Vilmos, Molnár István, Újhelyi István, Sárszögi, Hungaricus, V. Nagy István néven jelennek meg. A háború 1944. december 12.-én a pisztránglelepet is elérte. A tógazdaság halállomány teljesen elpusztult. És tönkre ment az a közel 10 000 db koponya és bőr, 500 üveg alkoholos emlős embrió, 100 db szétejtett csontváz, mintegy 1 000 db-os koponya és rendellenes csontgyűjtemény, hatalmas csigagyűjtemény. Ezt a gyűjteményt Vásárhelyitől külföldre többször is kérték, de Ő nem adta el. "... titkos reményem az volt, hogy egyszer majd csak sikerül a Herman Ottó Bükk Museumot felállítanunk, s ezeket akkor ott helyezhetem el." írja önéletrajzában. A veszteség mégsem veszi el kedvét, a háború után új lendülettel fog munkához. Ismét gyűjt, ennek eredménye egy hatalmas csigagyűjtemény, amely 26 addig ismeretlen fajt is tartalmaz. Kialakítja Magyarország halfajainak teljes csontváz-gyűjteményét, valamint a pontyfélék garatfog-gyűjteményét. 1952-ben az Országos Horgász Szövetség kezelésébe kerül a pisztránglelep. Újabb tavakat alakítanak ki, és évente 400-450 000 db ikrával és ivadékkal látják el az ország egész területén a pisztrángos vizeket. Ebben az időszakban igen sokat publikál, 25 cikke jelenik meg a Halászat című újságban, 20 a Horgászban és a Horgász körlevélben. Számos írása jelent meg az Aquilá-ban, a Magyar Vadászújságban, a Borsodi Szemlében, a Vertebrata Hungaricá-ban, az Élet és Tudományban, a Természettudományi Közlönyben. 25 cikke jelenik meg idegen nyelven. Könyvet írt Pisztránglelepszítés; Magyarország halai írásban és képekben; A harcsa; A kétéltűek és hüllők hasznáról, káráról; Hasznos és káros vademlősök címmel. Vásárhelyi István egész életművével cáfolja azt az Éhik Gyula kijelentést, miszerint "nem az írás, hanem az eke embere". Életről, munkájáról önéletrajzában így ír: "Nagyon keserves gyermekkor, küzdelmekkel telt ifjúkor, megaláztatásokkal telt férfikor után csak nyomorral telt öregség jutott osztályrészül. 25 évvel ezelőtt szegényen jöttem a telepre, s most koldusként távozom innen. Még csak az vigasztal, hogy 77 évem dacára is tudok és akarok is dolgozni, ha ez egyeseknek nem is tetszik, mindaddig míg a kaszás, a nagy kaszás ki nem üti kezemből a tollat." A kiemelkedő természettudós személyiségét szókimondás, új értékek létrehozására képes tudományos kételkedés és kortársainál sokkal korszerűbb gondolkodásmód jellemezte, aki a rendszertani szemlélet mellett ökológiai és etológiai szempontból is kutatta a természetet. Végakarataiban foglaltak szerint a Hámori temetőben, Herman Ottó mellett pihen.